
Begrazing in de duinen: zijn koeien goed voor hagedissen?

Axel Groenveld

Begrazing blijft een controversieel onderwerp in het natuurbeheer. Van mensen die zich met reptielen bezig houden, hoor je voornamelijk negatieve berichten. Heide wordt al snel overbegraasd, waardoor oude heidestruiken verdwijnen en een gebied snel minder geschikt wordt voor reptielen. Over het effect van begrazing op hagedissen in de duinen, was echter nog weinig bekend. Dus toen het Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN) ons benaderde om hier onderzoek naar te doen, gingen we graag op hun verzoek in. Vijf jaar lang hebben we de zandhagedissen gevolgd in het Kraansvlak (ten NO van Zandvoort). We hebben hiervoor twee trajecten onderzocht. Eén traject in het begrazingsgebied en eentje daarbuiten. 2002 Was het laatste jaar van het project. Hoog tijd dus om de resultaten eens kritisch te beschouwen.

De trajecten

Beide onderzochte trajecten liggen in het middenduin en zijn vrij sterk geaccidenteerd. De vegetatie bestaat uit duindoornstruweel met helm en duinrietbegroeiing, afgewisseld met enkele vlier- en ligusterstruiken, duinroosvegetatie en open zandplekken. Bij de start van het onderzoek was de begrazing nog niet in gang gezet, dat gebeurde pas een jaar later, in 1999. De begrazingsdruk is vrij laag, 22 koeien op een oppervlak van 125 hectare. De koeien zijn uitsluitend buiten het broedvogelseizoen in het gebied aanwezig.

Vegetatieovergangen

Het effect van de begrazing was al snel zichtbaar. Op enkele plaatsen in de vallei hoopten de koeienvlaaien zich op, waardoor daar brandnetels gingen groeien. Dit was echter heel lokaal. Wat vooral opviel was dat de koeien zich af en toe in het dichte duindoornstruweel waagden om te grazen, waardoor er 'wild' wissels

ontstonden en het struweel als het ware geopend werd. In het oorspronkelijke dichte struweel kwam de zon nauwelijks tot op de bodem, terwijl er nu hele geschikte vegetatieovergangen gecreëerd werden, waar ook al snel hagedissen gezien werden. Verder ontstonden er op de grazige hellingen ook zandpaadjes, omdat de koeien zo nu en dan naar boven klauterden via vaste routes en daarbij de bodem kapot liepen. Langs deze paadjes ontstaan ook weer goede vegetatieovergangen die een geschikt hagedissen habitat vormen, terwijl het kale zand op de paadjes zelf ook dienst doet als eiafzetplek. We hebben hier dan ook juvenielen en lege eischalen gevonden. Hoewel ook in de grazige valleien her en der wel wat kaal gegraasde plekken ontstonden was hier relatief weinig van de begrazing te merken. De reeds aanwezige stuifzandplekken groeiden evengoed langzaam dicht met zandzegge.

Hoewel het onbegraasde traject gedurende het onderzoek geschikt bleef als leefgebied voor de zandhagedis, was wel duidelijk dat de vergrassing van met name de valleien en de duinroosvegetatie in de vijf jaar van onderzoek was toegenomen. Hierdoor waren enkele vroegere eiafzetplekken in onbruik geraakt. Gelukkig is de konijnenstand in het gebied relatief hoog, waardoor er ook weer nieuwe zandplekken komen door de graafactiviteiten van de konijnen en vossen en door verstuiving.

En de hagedissen ?

Ook op de hagedissenstand zelf was het effect van de begrazing tamelijk snel zichtbaar. Want zelfs binnen de korte tijd van het onderzoek (vijf jaar is erg weinig voor een populatiestudie) bleek dat de hagedissenpopulatie in het begraasde stuk duin een toename liet zien, terwijl zich voor het onbegraasde traject geen duidelijke trend aftekende (zie fig. 1).

Adulte zandhagedissen in het Kraansvlak gecorrigeerd voor inventarisatieduur

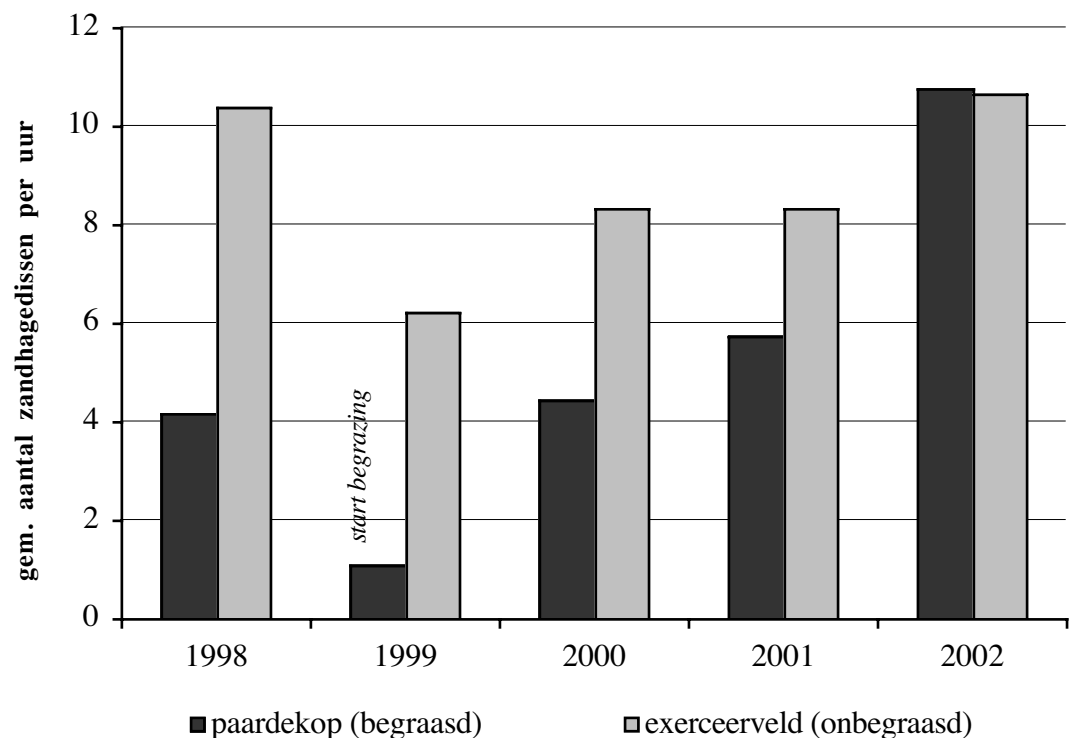

Fig. 1. Voor beide trajecten in het Kraansvlak is per jaar het gemiddeld aantal waargenomen adulte zandhagedissen weergegeven. Deze waarde is gecorrigeerd voor de duur van het inventarisatiebezoek en daarom weergegeven als het 'gemiddeld aantal zandhagedissen per uur'.

Kanttekeningen

Samengevat lijkt het er op dat de vegetatiestructuur gedurende de vijf jaar van onderzoek gunstiger is geworden als gevolg van de begrazing. En dat mede als gevolg hiervan de hagedissenstand is toegenomen. Daarbij moeten enkele kanttekeningen geplaatst worden. Door de aanwezigheid van doornig en niet eetbaar struweel (duindoorns, liguster en meidoorn) zullen de koeien deze plekken enigszins ontzien. Dit heeft tot gevolg dat de begrazing inderdaad voor een verhoging van de structuurdiversiteit van de vegetatie zorgt. Zonder dit struweel zou begrazing eerder nivellerend werken. Zo is her en der op het begraasde traject het kruipwilg en vlierstruweel vrijwel helemaal kapot gegeten, -gelopen en -geschuurd. En de vraag is, hoe lang houdt dit doornig struweel het nog vol, voordat het ook omvergelopen is. Verder is het positieve effect van het grazen en verwonden van de bodem door de runderhoeven vooral merkbaar op de steile hellingen. Doordat de koeien

niet graag lang op zo'n helling blijven staan vindt begrazing hier slechts mondjesmaat plaats, waardoor het risico op overbegrazing minder is. Terwijl er door afkalving wel snel geschikte eiafzetplekken ontstaan op de wandelpaadjes. Een andere belangrijke factor is de begrazingsdruk. Deze is in het Kraansvlak vrij laag gehouden, met 5,7 hectare per koe.

Andere koek

Kortom, als er aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan, kan begrazing in het duin wel degelijk positief uitpakken voor de zandhagedis. Belangrijk daarbij is dat vooral de vegetatiestructuur goed in de gaten wordt gehouden. Desalniettemin houd ik mijn hart vast voor de toekomst. PWN wil het gehele Kraansvlak in begrazing gaan nemen. Er zijn zelfs wilde ideeën om hiervoor wisenten te gaan gebruiken. Da's wel andere koek dan het jongvee dat nu ingezet werd. En wie gaat de zandhagedissen dan tellen.....?